

MANIFESTACIJE MARIJANSKE POBOŽNOSTI S FOLKLORNIM OBILJEŽJIMA U HRVATA U POKONCILSKO DOBA

JELKA RADAUŠ RIBARIĆ

Utvrđeni su oblici pučke pobožnosti u naše vrijeme i način kako se oni odvijaju, a u prikazu su povezani s ranijom tradicijom. To su hodočašća u marijanska svetišta suvremenim prometnim sredstvima, ali i pokorničko pješačenje, bosonogo, obilaženje na koljenima, pjevanje, paljenje svijeća, uloga cvijeća, procesija s Gospinim likom, procesija morem, kruženje oko Marijina lika, krunica u vojnika.

Razdoblje od završetka Drugoga vatikanskog sabora do danas, nepuna tri desetljeća, veoma je kratko ako s etnološkog stajališta promatramo kako se pučki običaji odvijaju u određenoj sredini. Za Hrvate je vrijeme nakon drugoga svjetskoga rata bilo izričito nepovoljno i prijelomno. Izmijenila se socijalna struktura naroda, jer je masa seljačkog svijeta prešla u gradove i napustila tadašnji stil života, poprimajući sve više životnu sliku svijeta naše suvremene civilizacije. Uzastopno su se događale velike migracije stanovništva, dijelom spontane, ali i planirane od tadašnjih vlasti, koje su uvijek bile na štetu opstanka i homogenosti hrvatskog naroda na najvećem dijelu njegova povijesnog prostora. Hrvati su svoje vjekovne postojbine u Lici, dalmatinskom zaleđu, a osobito u Bosni, morali napuštati zbog teških ekonomskih, ali i političkih razloga, a na njihovo su mjesto dolazili drugi. Kidanje veza sa starim zavičajem pridonosilo je zamiranju mnogih starih običaja.

Pokušat ću samo u glavnim crtama osvijetliti kako se pobožnost prema Blaženoj Djevici Mariji izražavala nekad i što se od tih uvriježenih folklornih obraza održalo sve do u naše vrijeme. U tome se neću ograničiti samo na seosku sredinu, jer su upravo izrazi marijanske pobožnosti onaj element u okviru običaja koji na određeni način povezuje sve slojeve hrvatskoga naroda. Valja ipak naglasiti da su se u razdoblju nakon drugoga svjetskog rata, zbog komunističke ideologije na vlasti, onemogućavale, rastjerivale i zabranjivale javne vjerske manifestacije, a vjernike koji svoje uvjerenje nisu krili, često se progonilo. Zato uz

ranije spomenute uzroke odumiranja starih običaja u izražavanju marijanskih pobožnosti treba uzeti u obzir i strah od represalija, koji je negativno djelovao na očuvanje nekih običaja.

Vrijeme nakon Drugoga vatikanskog sabora ipak je u tom pogledu bilo donekle povoljnije od onog u prvim poratnim godinama. Zadnjih tridesetak godina možemo podijeliti u tri razdoblja. U prvom, šezdesetih godina, još tijekom Sabora, pojavljuju se prvi brojevi vjerskog tiska,¹ koji vjernike, do tada raspršene, obavještava o vjerskim događajima širom domovine i u svijetu, pa se oni osjećaju povezani i čvršći. Drugo razdoblje, sedamdesetih godina, bilo je vrijeme velikih crkvenih, povijesnih i marijanskih skupova u organizaciji Crkve u Hrvata,² na kojima se narod u desecima pa i stotinama tisuća okupljao sa svih strana te se u tom mnoštvu moglo snažno doživjeti jedinstvo i snaga vjere hrvatskog naroda. U trećem razdoblju, tj. osamdesetih godina, intenzivno se djeci i mladeži u župnim zajednicama pružala šira vjerska pouka, priređivala su se zajednička hodočašća u marijanska prošteništa u domovini pa i u inozemstvu, a 1984. održao se i Nacionalni euharistijski kongres u marijanskome nacionalnom svetištu u Mariji Bistrici, na kojem se okupilo više od pola milijuna vjernika.³ Takva postupna, sve šira i dublja duhovna obnova Hrvata dala je narodu snage da u naše vrijeme ostvari svoj vjekovni san o vlastitoj slobodnoj državi Hrvatskoj te da podnese teške žrtve i još podnosi tegobe u ostvarenju toga sna.

Što je u pokoncilskom razdoblju s tradicijskim oblicima marijanskih pobožnosti? Slika je raznolika. Neke je tradicije od zaborava sačuvao stariji ženski svijet, koji se svog načina izražavanja pobožnosti nije odricao ni u vrijeme najžešćih pritisaka. U zadnja dva desetljeća njima se u većem broju pridružila i mladež, iako mladi nisu u svemu preuzeli stari način čašćenja Majke Božje. To je razumljivo. Oni idu sa svojim vremenom, pa svoju pobožnost doživljavaju u svojoj nutrini i manje je pokazuju na neki ustaljeni javni način. Ipak se i kod mladeži u to pokoncilsko vrijeme ponovno javljaju neki stari vanjski pokornički oblici iskazivanja pobožnosti. Srednja generacija, osobito ona u gradovima, većinom se od svega držala po strani, čuvajući svoju životnu egzistenciju. Mnogo je ovisilo i o sredini u kojoj su vjernici bili negdje više, a negdje manje izloženi kritici i progonima.

Ovdje ću se osvrnuti na one oblike pobožnosti koji su se još mogli potvrditi u razdoblju od Sabora do danas, a pojedinom ću običaju potražiti potvrdu ili trag u prošlosti.

---

¹ Glas Koncila, Katolički tjednik, Zagreb, od 1962 (G. K.); Marija, Vjerski list za Marijine štovateljce (mjesečnik), Sinj, od 1963; Veritas (mjesečnik), Zagreb, od 1963.

² Godine 1971. održavao se Mariološki i Marijanski kongres u Zagrebu i Mariji Bistrici, a od 1975. do 1984. traje velika devetnica »Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata«, koja je započela proslavom tisućgodišnjice najstarijega poznatog hrvatskoga marijanskog svetišta na Gospinu otoku u Solinu kod Splita. Nakon toga svake godine slijedi proslava nekog hrvatskoga crkveno-povijesnog jubileja, čemu se odazvalo nebrojeno mnogo vjernika.

³ NEK IHS '84 Marija Bistrica. Nacionalni euharistijski kongres Crkve u Hrvata. Završna slavlja u Zagrebu 8. rujna, a u Mariji Bistrici 9. rujna 1984, Zagreb, 1984.

U javnom iskazivanju pobožnosti na prvom su mjestu hodočašća u Marijina svetišta, kojih u Hrvata ima mnogo u svim krajevima – od najstarijega zavjetnog na Trsatu kraj Rijeke, koje je 1991. obilježilo sedamstotu godišnjicu postojanja,⁴ do najnovijeg u Međugorju u Hercegovini, koje je u deset godina već postalo veliko molitveno stjecište na tom ekumenskom prostoru, pa tu »Kraljicu mira« prose za utjehu i za toliko željeni mir hodočasnici iz cijeloga svijeta.⁵ S dubokom tugom spominjem Marijina hodočasnička mjesta koja su u sadašnjem nečovječnom ratu svjesno razorena, kao što je Voćin, stara gotička crkva u zapadnoj Slavoniji, do temelja srušen sa zemljom, dok za svetišta u Aljmašu i Ilači u sjeveroistočnoj Hrvatskoj možemo sa zebnjom naslutiti da ih je snašla ista sudbina. Što je s Marijinim hodočasničkim crkvama katolika Hrvata u Republici Bosni i Hercegovini, znat ćemo tek nakon ovih krvavih događaja.

Hodočašća su ostala poseban i istaknut oblik štovanja Blažene Djevice Marije, što hrvatski vjernički puk od davnina potvrđuje, i svuda se više-manje odvijaju na sličan, tradicijom utvrđeni način.⁶

Na hodočašće se gotovo redovito ide u društvu, u većoj ili manjoj grupi, najčešće na utvrđeni Marijih blagdan, rjeđe pojedinačno. Ide se da bi se ispunilo zavjet, isprosilo od B. D. Marije zagovor u potrebi ili molbi, odnosno da joj se zahvali na već primljenoj pomoći. U prošlosti se na hodočašće išlo pješice, no već od prošlog stoljeća hodočasnici su sve više, bar za dio puta, počeli koristiti javna prijevozna sredstva, brod i željeznicu.⁷ U naše vrijeme na hodočašće se najviše ide autobusima i osobnim automobilima. Danas su hodočašća u velika svetišta – Mariju Bisticu, Trsat, Sinj – većinom organizirana kroz godinu po utvrđenom planu i to pretežno autobusima. Tom brzom suvremenom načinu kretanja prilagodio se i stari hodočasnički ritual, pa se i u autobusu izmjenjuje zajedničko moljenje krunice s pjevanjem marijanskih pjesama.

Pa ipak, i u pokoncilskom vremenu mnogi hrvatski hodočasnici održavaju staru praksu pješaćenja čak i na velike udaljenosti, o čemu se povremeno mogu naći zapisi i u vjerskom tisku. Tako se Sinjskoj Gospi i u tom razdoblju dolazilo iz sjeverne Dalmacije, dijelova Bosne i Hercegovine pješaćeći i po više dana, često zbog zavjeta i bosonogo.⁸ Majci Božjoj u Krasnom na sjevernom Velebitu sve do našeg vremena moralo se pješaćiti bar zadnji komad puta, jer do svetišta

---

⁴ Nikola PAVIČIĆ, *Kroz Gospinu Hrvatsku*, Zagreb, 1943, II. izd. Zagreb, 1981; Mario JURISIĆ, *Majčini domovi. Gospina svetišta među Hrvatima*, Makarska, 1976; *Prošlost i sadašnjost trsatskog svetišta*, Dometi 24/1991, 1–3, Rijeka, 1991.

⁵ Fenomenu Međugorja posvećena su na ovom XI. međunarodnome mariološkom kongresu predavanja fra Leonarda Oreča i dr. Mate Zovkića.

⁶ Veoma pregledan prikaz o mjestima i načinu hodočašćenja naroda Imotske krajine nalazimo u prilogu: Petar LUBINA, *Imoćanin – marijanski hodočasnik*. Zbornik »Čuvari baštine«, Imotski, 1989, 435–449.

⁷ Jelka RADAUŠ RIBARIĆ, *Tradicija štovanja Majke Božje Trsatske i hodočašćenja k njoj iz Istre*; G. K. IV/1965, 14 (25. srpnja).

⁸ Potresan opis vlastitog hodočašća u Sinj čitamo iz pera sestre Marije od Presvetog Srca u članku »S majkom na zavjet«, G. K. III/1964, 17 (30. kolovoza), str. 5; vidi i G. K. IV/1965, 16 (22. kolovoza), str. 8.

nije ni bilo ceste. No sada se i tamo može na cilj stići autobusom. U Krasno su dolazili vjernici iz Primorja i Like pješice na Veliku i Malu Gospu, »sa zavjetom u srcu, strogo posteći, bez vode i upravo je to svetište doprinijelo osjećaju zajedništva Ličana i Primoraca«. ⁹ Šezdesetih godina tu su hodočašća ponovno oživjela pa se skupilo i do pet tisuća vjernika, među kojima je bilo čak i onih iz Bihaća u Bosni, koji su do svetišta tri dana pješčili. ¹⁰ Sasvim svjesno obnovila se pješćaka hodočasnička tradicija u zadnje vrijeme kod splitske mladeži. Već od 1981. oni se svake godine sastaju uvečer uoči blagdana Velike Gospe u Solinu kod svetišta Gospe od Otoka, odakle se upute na pokorničko hodočašće Sinjskoj Gospi, hodajući svu noć do 36 km udaljenog Sinja. Godine 1992. skupila se grupa od 2.000 (!) mladih hodočasnika-pješaka. ¹¹

No od pješćakih hodočašća najpoznatije je, najveće i s najdužom neprekinutom tradicijom godišnje zavjetno hodočašće građana Zagreba u Mariju Bisticu, koje se održava neprekidno od 1731. na drugu nedjelju srpnja. ¹² U naše vrijeme hodočasnici se skupljaju u subotu ujutro kod crkve u selu Granešina (na istočnom rubu grada), odakle nakon euharistijskog slavlja, predvođeni kardinalom Kuharićem, kreću na put preko obronaka Medvednice. Podvečer stižu u bistričko svetište, vraćaju u crkvu da pozdrave zavjetni kip Majke Božje Bistričke. Nakon smještaja sudjeluju u procesiji sa svijećama i noćnom bdjenju s duhovnim nagovorom. Drugog dana, tj. u nedjelju, svečano je misno slavlje na otvorenom, koje predvodi kardinal Kuharić s brojnih concelebrantima. Na njemu se okupi na desetke tisuća vjernika, koji su toga dana pristigli autobusima ili vlastitim prijevozom. Poslije podne mnogi se uključuju u veliki zajednički križni put na brdašcu Kalvariji. Nakon toga hodočasnici se počinju vraćati svojim kućama, napuštajući uobičajenu proštenjarsku vrevu sa šatrama, licitarima, svirkom, jelom i pilom.

Manji broj hodočasnika-pješaka i drugu noć provode u Bistrici, da bi se u ponedjeljak, ponovno zajednički, vraćali pješice preko Medvednice u Zagreb. Usput beru kitice cvijeća i po koju žitnu vlat, a veliki drveni križ omotaju zelenim grančicama pa s njime na čelu povorke ulaze u grad prolazeći Petrovom i Vlaškom ulicom prema katedrali, dok ih narod sa strane pobožno promatra. Nadomak katedrali pozdravljaju ih katedralna zvona, a pred samom crkvom mnoštvo naroda koje za njima ulazi u svetište. Hodočašće završava zajedničkom misom i blagoslovom, a križ se polaže na grob zagrebačkog nadbiskupa kardinala dr. Alojzija Stepinca, kojemu je svetište Majke Božje Bistričke bilo osobito priraslo srcu. ¹³

⁹ Mile BOGOVIĆ, *350 godina svetišta Gospe od Krasna*, G. K. XXX/1991, kolovoza, str. 13.

¹⁰ Svetište Majke Božje u Krasnom, G. K. III/1964, 17 (30. kolovoza), str. 4.

¹¹ G. K. XXX/1992, 34 (23. kolovoza), str. 11.

¹² 13. srpnja 1731. zagrebački biskup Juraj Branjug blagoslovio je u Mariji Bistrici novu zavjetnu crkvu i otada se broje zavjetna hodočašća Zagrepčana u to Marijino svetište. G. K. III/1964, 13 (5. srpnja), 4 i 14 (19. srpnja), str. 4.

¹³ Prvo zavjetno hodočašće građana Zagreba nakon drugoga svjetskog rata još je predvodio zagrebački nadbiskup dr. Alojzije Stepinac. No sljedeće, 1946, kad se nadbiskupa već javno

Nekadašnji običaj da hodočasnici dio puta ili čak cijeli put prijeđu bosonogi, danas je većim dijelom napušten. No i u Mariju Bistricu tako se dolazilo u prošlosti, pa i ne tako davnoj, jer se toga sjećaju nešto stariji vjernici, a nekada su tako dolazili svi – i žene i muškarci i djeca – kako je to naglasio sam obnovitelj bistričkog svetišta zagrebački biskup Martin Borković, tražeći zagubljeni Gospin kip u drugoj polovici 17. st.¹⁴ Kao što smo već ranije spomenuli, taj se oblik ispunjavanja zavjeta ipak ponegdje nije napustio, pa ga još danas susrećemo ponajviše kod pobožnog svijeta južne Hrvatske te Bosne i Hercegovine.

U toj je sredini također još živ običaj da se zavjetnoj prilici Majke Božje prilazi na koljenima, odnosno da se oko nje obilazi puzeći na koljenima, što se naziva »oblisti oko Gospe«. To je najdublji vanjski znak očitovanja pobožnosti na zavjetnom hodočašću. U crkvi Sinjske Gospe mogao se oko Gospina oltara, sve do obnove crkve sredinom sedamdesetih godina, vidjeti žlijeb u kamenu, nastao od puzanja velike množine pobožnih vjernika kroz punih 250 godina. I na jubilarnoj proslavi svetišta 1965. velika množina naroda pridružila se pjesmom, molitvom i obilaskom na golim koljenima oko Gospina oltara svojim pobožnim precima s tolikim žarom, da je prisutni hrvatski kardinal dr. Franjo Šeper zadivljen izjavio: »Nešto slično nisam nikad u životu doživio!«¹⁵

Kako je takav način čašćenja duboko ukorijenjen u hrvatskom puku svjedoči i zapis iz sredine 16. st., koji opisuje skupinu od oko 300–500 hodočasnika »Slavena i Dalmatinaca«, kako se tamo taj svijet označava, koji su došli u Loreto, slavno marijansko svetište na istočnoj obali Apeninskog poluotoka, nastalo potkraj 13. st. Evo djelomičnog izvotka iz opisa tog hodočašća našega svijeta iz 1559, u kojem pisac kaže: »...svi su nabavili svijeće i zapalili ih, a onda su se uputili do vrata bazilike moleći na sav glas Božje milosrđe i zazivajući Bogorodicu. Nakon toga... nastavili su ne na nogama, nego na koljenima i u tom ponižnom položaju ušli (su) u crkvu vičući i plačući. Jednoglasno su na svom jeziku (tj. hrvatski) govorili: 'Vrati se, vrati se u Rijeku, o Marijo, vrati se u Rijeku, o Marijo, o Marijo!' (Ovi se zazivi odnose na legendu o boravku nazaretske kućice Svete Obitelji prije Loreta na Trsatu kod Rijeke od 1291. do 1293.) Ponavljajući te riječi više puta s najgorčim suzama došli su do Svete kuće... Obilazili su oko Svete kuće na koljenima i ponavljali iste riječi.«¹⁶

---

napadalo, a sudski se proces pripremao, policajci su uznemirivali hodočasnike u Mariji Bistrici i u Zagrebu rastjerivali građane koji su dočekivali povorku hodočasnika iz Bistrice. Nakon toga samo su hrabri odlazili na to zavjetno hodočašće. Ono se ipak održavalo svake godine i tradicija se nikad nije prekinula. Potkraj šezdesetih godina povećavao se svake godine broj prisutnih, da bi se na Međunarodnom mariološkom i marijanskom kongresu u Mariji Bistrici 1971. sakupilo čak 150.000 hodočasnika. Bilo je to pravo »zagrebačko bistričko čudo« (PAVIČIĆ, *nav. dj.*, str. 165).

¹⁴ Biskup je bistričkom župniku Molitorisu, koji za kip nije znao, rekao: »Kad sam još polazio školu i bio učitelj u kući Gerecija, sva gospoda i gospode s djecom i sva dvorska družina morali smo ići u Bistricu na proštenje i to bosonogi...« JURIŠIĆ, *nav. dj.*, str. 9/10, i PAVIČIĆ, *nav. dj.*, str. 158.

¹⁵ JURIŠIĆ, *nav. dj.*, str. 19.

¹⁶ Giuseppe SANTARELLI, *Štovanje Majke Božje Loretske te prisuće Hrvata u Loretu*, Dometi 24/1991, str. 69 i bilješka 73.

Na osnovi tog opisa s pravom možemo zaključiti da mu svjedok – zapisivač ne bi posvetio tolike riječi, ističući takav način iskazivanja pobožnosti hrvatskog puka s osobito naglašenim obilaženjem na koljenima kao nešto izuzetno, da to nije za njega bilo svojevrsno iznenađenje, do tada neviđeno. Puzanje na koljenima kao oblik iskazivanja pobožnosti u to se vrijeme, očito, u drugih loretskih hodočasnika više nije prakticirao, a u Loreto su dolazili mnogi iz velikog dijela Europe. Navedeni primjer ukazuje na to kako su Hrvati taj stari, istočnjački način iskazivanja pobožnosti, odnosno stava smjernosti na koljenima, koji je preko židovskog prešao i u kršćanski ritual,¹⁷ kroz stoljeća sačuvali u životu sve do našeg vremena kao izraz najdublje pučke pobožnosti.¹⁸

Hrvatska hodočašća u Marijina svetišta obvezatno prati neprekidno, veoma glasno pjevanje. Obično predvodi jedna pjevačica jakoga glasa, koja znade tekstove pjesama i kojoj se ostali zdušno pridružuju. Pjevanje se povremeno prekida zajedničkom molitvom krunice, a utihne tek pod misom, kada puk tek djelomično prihvaća liturgijsko pjevanje. Uvijek se ubacuje i po koja marijanska pjesma, a svaki skup obično završava pjesmom »Rajska Djevo, Kraljice Hrvata«, koja je postala neka vrsta hrvatske marijanske himne.

Slušajući tako raspjevani svijet, dolazi nam na pamet davni, slučajni prolazak pape Aleksandra III. kroz Zadar 1177. Tada su ga zadarski puk i svećenstvo dočekali pjesmama, kanticima i laudama na »slavenskom jeziku«, što znači da je stanovništvo Zadra bilo hrvatsko,¹⁹ ali zapis ukazuje i na činjenicu kako je i crkveno pjevanje na vlastitom jeziku stara i duboko ukorijenjena tradicija, kao i neodoljiva potreba Hrvata da pjesmom dadu oduška svojoj nutrini i njenu duhovnom sadržaju.

Drugi, uvijek prisutan vanjski znak pobožnosti u pohodu Marijinu zavjetnom svetištu jest trokratno obilaženje oko Marijina oltara ili oko njezina kipa, koji je smješten u središtu crkvenog prostora. Kad hodočasnika ima više, oni obilaze jedan po jedan u gustom nizu, a ponegdje se nađe među njima i po koja žena koja to čini puzeći na koljenima.²⁰ Nakon svakog obilaska zastaje se pred Marijinim likom u kratkoj molitvi. U toku obilaženja ostavlja se milodar u novcu, a daruju se i svijeće, koje međutim neki hodočasnici pale na za to određeno mjestu. U velikim prošteništim za paljenje svijeća određeno je mjesto izvan crkve, pa se na velike blagdane takvo mjesto pretvara u more plamena kao simbolična slika množine hodočasnčkih prošnji što se uzdižu nebeskoj Majci.

U Zagrebu takvo je mjesto na Kamenitim vratima, ulazu u Gornji grad, kroz nekadašnje zidine Gradeca. Tu, pred čudotvornom slikom Blažene Djevice

¹⁷ E. i R. BEITL, *Wörterbuch der deutschen Volkskunde*, Stuttgart, 1974, s. v. Knie.

¹⁸ LUBINA, nav. dj., str. 438.

¹⁹ Ante M. STRAGAČIĆ, *Hrvatski jezik i glagoljica u crkvenim ustanovama grada Zadra*, Zbornik »ZADAR«, Zagreb, 1964, str. 381.

²⁰ Godine 1991. vidjela sam usred Zagreba u crkvi Majke Božje Lurdske vjernicu iz Bosne, koja je svoju pobožnost obavljala puzeći na koljenima tri puta oko oltara; za Pag vidi G. K. III/1964, 18 (13. rujna), str. 5.

Marije, pobožni zagrebački puk već nekoliko stoljeća iznosi prošnje i zahvale Onoj koja je 1991. svečano proglašena zaštitnicom grada Zagreba. Njoj su se Zagrepčani utjecali uvijek pa i u teška vremena nedavne prošlosti, kad se na javnu pobožnost gledalo prijekim okom. No na tome mjestu sjaj svijeća B. D. Mariji upaljenih nikad nije utnuo.

Istaknuti, vanjski način iskazivanja pobožnosti osobito se uobičajio u vrijeme baroka, nakon Tridentskog sabora (1545–1563), kad je i liturgija obilježena vanjskim sjajem, osobito svečanim procesijama, što se odrazilo i u pučkoj pobožnosti.²¹ Tradicijom iz tog vremena mogli bismo promatrati ophode s likom B. D. Marije, uobičajene u nekim našim primorskim mjestima, koji se održavaju još i danas.

Na otoku Pagu donosi se na blagdan Velike Gospe Marijin kip u svečanoj procesiji iz Staroga Paga u župnu crkvu grada Paga. Na tu se svečanost skupe mnogi Pažani, čak i oni iz daleka, koji više ne žive u svom rodnome mjestu. Gospin kip ostaje u Pagu sve do Male Gospe, a u tom međuvremenu u crkvi se obavlja duhovna obnova stanovništva.²² Na taj je način stari običaj u pokoncilsko vrijeme nadopunjen novim sadržajem, koji obogaćuje vjernički duh tog hrvatskog puka.

U nekim drugim primorskim mjestima srednjedalmatinskog kopna i na otocima običaj je da se Gospin lik brodicom prevozi u posjet u susjedno mjesto. Brodica je svečano okićena, a prati je mnoštvo lađica što oko nje neprestano kruži.²³ Zadnjih desetljeća takve su svečanosti postale osobito privlačne za brojne turiste, premda se time donekle izmijenila osnova izvornoga religioznog sadržaja.

Običaj isplivljavanja s Marijinim likom u našim se krajevima vjerojatno udomaćio u vrijeme mletačke vlasti nad dalmatinskim dijelom Hrvatske, koja je trajala nekoliko stoljeća. Veoma srodnu usporedbu tom običaju susrećemo naime i u plovećoj procesiji, koja se još potkraj 19. st. održavala u laguni između Akvileje i Grada na Marijinu otočiću Barbana i to na najsvečaniji način.²⁴

Tu vrstu pučke pobožnosti susrećemo i u proslavi Gospe od Zečeva u gradiću Ninu, mjestu koje je bilo sjedište »hrvatskog biskupa« u doba hrvatskih vladara.²⁵ No prevoženje kipa B. D. Marije iz Nina na poluotok Zečevo samo je jedan od elemenata neobično bogate svečanosti, koja se u svojoj punini

---

²¹ Josip ŠIMIĆ, *Paolo VI e la Pietà Popolare Mariana (Pars Dissertationis)*, Pontificum Athenaeum Antonianum Facultas Theologiae, Dissertationes ad Doctoratum, N. 311, Romae, 1991, str. 5.

²² O proslavi Velike Gospe u Pagu vidi G. K. III/1964, 18 (13. rujna), str. 5.

²³ Na blagdan Sniježne Gospe (5. kolovoza) prevozi se kip B. D. Marije iz Ždrilca na otoku Pašmanu u Kukljicu na Ugljanu, a prati ga stotinjak raznih brodica, koje sve kruže oko lade s Marijinim kipom. (Za 1987. zahvaljujem za podatke prof. Zdenki Lechner.)

²⁴ Franz Graf CORONINI-CRONBERG, *Volkleben in Görz und Gradiska*, Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild, Das Küstenland, Wien, 1891, str. 178 i sl. str. 175.

²⁵ Eduard PERIČIĆ, *Nin u doba hrvatskih vladara i njegova statutarna autonomija*, Povijest grada Nina, Zadar, 1969, str. 120.

odvijala još potkraj 19. st.²⁶ U to vrijeme slijevao se narod iz bližega i daljega – sve tamo od Like, podvelebitskog primorja i dalmatinskog zaleđa do okolice Zadra i otočja, a uz katolike Hrvate u pobožnosti su sudjelovali i pravoslavni Srbi. Sav je taj svijet došao da pred Gospinim likom ispuni svoj zavjet i isprosi sigurnu zaštitu za predstojeće razdoblje od godinu dana, a sam se običaj tada održavao u proljeće na »prosne dane«.

U taj običaj stopile su se mnoge različite pojedinosti po kojima se proslava Gospe od Zečeva može u okviru pučke pobožnosti smatrati sadržajno najbogatijim hrvatskim hodočašćem u prošlosti. Običaj je trajao dva dana uz obilje tradicijskih pojedinosti. Tako je cvijeće bilo isključivo livadno a smjele su ga brati samo djevojke da od njega one ispletu vijence za »Gospine stoce«, tj. mjesta na koja će se položiti Gospin kip u toku procesije. Cijeli su se dan pjevale pjesme i plesala kola s raznim namjenama, ali je najistaknutije bilo kolo u kojem su se satima vrtjele djevojke oko mjesta za Gospin kip, da bi ga tako sačuvale od oskvrnuća. Tu se također održalo obredno klečanje u nizu od po dvije osobe, kako bi Gospin lik, koji se nosio u procesiji, prešao preko njih. Također se obredno ulazilo u more da bi se umilo u času kad je kip stigao na obalu, a dalje se prevezao brodicom na Zečevo uz pratnju mnogih lađica.

U opisu tog običaja iz kraja 19. st. isprepliću se vjera i praznovjerje u tolikoj mjeri da taj prikaz upravo vapi za temeljitom stručnom analizom. Nažalost, kasnijih zapisa o njemu nema, pa ne znamo što se sačuvalo do sredine 20. st., kad je 1951/1952. komunistička vlast zabranila javno čašćenje Gospe od Zečeva. Sredinom šezdesetih godina ninski je župnik don Frane Mandić pokušao običaj obnoviti, ali je tada, neposredno nakon Drugoga vatikanskog sabora, vjerojatno zbog određenoga suprotnog stava Crkve prema folklornim oblicima pučke pobožnosti, ta marijanska pučka pobožnost zaustavljena.²⁷ Kasnije je ophod ipak obnovio don Čedomir Šupraha, ali je sama svečanost prenošenja kipa na Zečevo prebačena na blagdan Velike Gospe.²⁸

Iz obilja sadržaja ranije zabilježena opisa proslave blagdana Gospe od Zečeva, izdvojiti ću samo dva elementa, jer su oni i danas prisutni na mnogim mjestima pučke hodočasničke prakse u Hrvata. To je u prvom redu cvijeće. Ono u navedenom običaju ima važnu ulogu u svim fazama – u njegovu izabiranju, ograničenom na livadno cvijeće,²⁹ u njegovu branju, pletenju vijenaca i kićenju odbačenih mjesta, u čemu su smjele sudjelovati samo djevojke, kako drugi ne bi

---

²⁶ Luka JELIĆ, *U Ninu na Gospu od Zečeva*, Spomen-cvijeće (zbornik), Zagreb, 1900, str. 635–652.

²⁷ ŠIMIĆ, *nav. dj.*, str. 52; Zdenko Tomislav TENŠEK, *Marija u ponovnom vrednovanju pučke pobožnosti*, Blažena Djeвица Marija u kršćanskoj duhovnosti, Zagreb, 1991, str. 17–25.

²⁸ Zahvaljujem za podatke don Čedomiru Šuprahi i za posredovanje prof. Olgi Oštrić u Zadru.

²⁹ O ulozu djevojaka u običaju opremanja Marijina lika vidi: Jelka RADAUŠ RIBARIĆ, *Tradicija odijevanja Marijinih kipova u Hrvata*, Mundi Melioris Origo, Marija i Hrvati u barokno doba, Zagreb, 1988, str. 258.

oskvrnuli mjesto pripremljeno za Blaženu Djevicu.³⁰ Cvijeće je u toj službi na sebe preuzelo zaštitnu moć, pa su ga sudionici proštenja kao blagoslov odnosili sa sobom vraćajući se kući. To vjernici čine još i danas, osobito u južnoj Hrvatskoj, kad obilazeći oko okićena Marijina kipa otkidaju listić, cvijetak ili grančicu, da bi ih kao svetinju ponijeli sa sobom.

Druga, veoma naglašena, pojedinost u ninskom običaju neprekidno je igranje kola oko mjesta na koje će se smjestiti Gospin kip. Kružno kretanje susreće se i kod hodočasnika oko Gospina oltara u zavjetnim crkvama pa i kod brojnih ladica oko brodice s Marijinim likom. Ne predstavlja li to kruženje onaj pradavni magijski krug, toliko značajan za prvotne religijske predodžbe i čine, koji se mogao još davno ugraditi i u kršćanske obrede pa tako i u čašćenje Bogomajke u hrvatskoga puka, što ukazuje na to koliko se u izražavanju pobožnosti mogu ispreplesti pučka poganska tradicija s dubokim osobnim vjerničkim osjećajem?

Kao sasvim novu marijansku tradiciju moramo spomenuti krunicu u hrvatskih vojnika, koju su naši borci od početka borbi za slobodu počeli nositi oko vrata. To je možda bilo jedino što su im majka, žena, sestra ili djevojka mogle dati kao znak da na njih misle, za njih se mole i preporučuju ih zaštititi nebeske Majke, Kraljici svete krunice. Taj je niz zrnaca s križem ubrzo postao simbolom hrvatskog vojnika, bez obzira na to je li on vjernik ili nije, služi li se krunicom u molitvi ili ne. Marijina krunica dobila je time u naše vrijeme i određeno folklorno obilježje. Nadajmo se da će uz pomoć tog znaka hrvatski čovjek naći put za oblikovanje svoje duhovne budućnosti.³¹

Pitam se koliko hrvatski puk u ovo vrijeme teških kušnji nosi u sebi prave, čiste pobožnosti uopće, a posebno prema Blaženoj Djevici Mariji, bez obzira na to izražava li tu pobožnost kroz neki tradicijski oblik ili je nosi sasvim skriveno u duši. Kad sam nedavno na misi za proganinike iz Slunja zapitala dvije mlade djevojke kako kao vjernice osjećaju i izražavaju pobožnost prema Mariji, spontano su odgovorile da vjeruju u njezin zagovor i da joj se obraćaju s molbom za utjehu i pomoć, a najviše je mole da se uskoro mogu vratiti kući u Vaganac. Na svršetku mise vidjela sam kako taj izmučeni svijet strpljivo podnosi svoje nevolje, vjerujući u pomoć nebeske Majke, pa kad su joj se puni pouzdanja obraćali pjesmom »Čuj nas, Majko, nado naša, k Tebi vapijemo svi...«, pjevali su punim glasom iz sveg srca, a svima su suze klizile niz lice.

Vjeru i pouzdanje u Božju pravdu i Marijin zagovor iznijela je u pismu jednostavna seljanka iz sela Divoševci u Brodskom Posavlju. Navodim samo neke od njezinih završnih riječi: »Njekad smo pisale o životu i radu, a sad o tuzi

---

³⁰ Upotreba livadnog, tj. »gorkog cvijeća« u običaju, upućuje na daleku prošlost kad se u kontinentalnoj Europi još ne uzgaja vrtno cvijeće, preuzeto s Istoka tek u srednjem vijeku. O. SCHRADER, *Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde*, Strassburg, 1901, s. v. Blumen, Blumenzucht.

³¹ *U Sinju na Veliku Gospu*, G. K. XXX/1992, 34 (23. kolovoza), str. 11; *Moleći krunicu čuvamo vjeru i branimo domovinu* (pismo vjernicima bosanskog nadbiskupa msgr. Vinka Puljića i provincijala franjevačke provincije Bosne Srebrene fra Petra Anđelovića), Svjetlo riječi, Sarajevo (ratno izdanje Split), X/1991, travanj-kolovoz, str. 1.

i jadu, strah je na sve strane, ali svemu dođe konac, al vječnosti nigda kraj, il u raj u divna slava il u paklu vječni vaj.« Pismo završava dodatkom: »Zbogom, molimo se i samo moliti je! Jedna Zdravomarija jača je od atomske bombe.«³² Doista, narod koji ima takvu vjeru ne može se uništiti!

Izreka ove hrvatske seoske žene toliko je potresna u svojoj priprostoj jednostavnosti, kao što je za velikog Dantea morao biti potresan susret s onim davnim hrvatskim hodočasnikom u Rimu. Taj Hrvat, pobožno zagledan u Sveto platno, toliko mu se usjekao u pamet, da ga se ponovno sjetio malo prije nego što će i on sam u »rajskoj ruži« ugledati nebesku Kraljicu, Djevicu Mariju, osvjetljenu neopisivim sjajem.³³ Hvala Danteu što nas je u svom besmrtnom djelu spomenuo u najvišim visinama raja!

Što reći na kraju, osvrćući se na tradicijom bogatu prošlost, a zagledani u nepoznatu budućnost ovoga prijelomnog vremena? Što da sačuvamo u životu, a što samo kao sjećanje na posebne izraze pučke pobožnosti prema Djevici Mariji? Što će trebati posebnu njegu da bi duša hrvatskog naroda mogla cvasti i radovati se oplemenjujući sebe i one koji su oko nas? Molimo Blaženu Djevicu Mariju da nas vodi, kako bismo na ta i mnoga druga pitanja našli prave odgovore!

Summary

MANIFESTATIONS OF MARIAN OBSERVANCES IN THE POST CONCIL PERIOD AND THEIR CROATIAN FOLK CHARACTERISTICS

This article gives a short account of some basic developments in the life of Croatian Catholics since the end of World War II, during the communist period and especially since the Second Vatican Concil and the efect these have had on various kinds of observances. In the Marian folk tradition group pilgrimages to Marian shrines, today by bus, have always been a central feature. Even today, however, the older forma of pilgrimage on foot is still found (e. g. the annual votive pilgrimage to Marija Bistrica, an unbroken tradition since 1731). Pilgrimages on foot have in some places been purposely revived (from 1981 the youth pilgrimage from Split to Our Ladys church in Sinj). Crawling on knees round the Virgin's shrine is also still found. During pilgrimages there is very loud singing of Marian hymns and prayers in alternating voices and telling of the rosary. In the churches worshippers go round the shrine three times bringing alms and lighting candles. The tradition of carrying the statue of the Virgin in religious procession from one place to another is also still alive (Pag) and so are boat processions. Most folklore elements were earlier found in the Our Lady of Zečevo observances in the little town of Nin, to which people came from a wide mountain and costal area (here girls played the main part, flowers had an important

---

³² Pismo je pisala 23. srpnja 1992. Mandica Vukovac iz sela Divoševci, k. br. 34, gđi Zdenki Lechner, kojoj zahvaljujem što me je upozorila na tu izvanrednu potvrdu duboke vjere i pouzdanja u Marijin zagovor te žene iz hrvatskoga puka.

³³ Dante ALIGHIERI, *Božanstvena komedija*, Raj XXXI, 103–108.

role, special hymns were sung and apotropeic round dancing, ritual washing in the sea, carrying the figure of the Virgin above the heads of worshippers and her transfer by boat to Zečevo). This was forbidden by the authorities in the early fifties, and by the church immediately after the II Vatican Concil. All these folk observances are supported by examples from the past.

A completely new expression of folk devotion has arisen very recently in the wearing of the rosary round the neck by Croatian soldiers.

The article ends with some examples of the manifestation of deeply religious feelings according to B. V. Maria among simple Croatian people.